

Lapin nominaalimuotojen tarkastelua

MIKKO KORHONEN *Die Konjugation im Lappischen. Morphologisch-historische Untersuchung. II. Die nominalen Formkategorien.* Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 155. Helsinki 1974. 227 s.

Vuonna 1974 ilmestyi Mikko Korhosen lapin kielen konjugaatiota käsittelevän monografian toinen osa. Tässä osassa Korhonen selvittää ja selittää verbien nominaalimuotoja.

Kirjoitukseni ei pyri olemaan varsinainen arvostelu, vaan yritän seuraavassa tarkastella joitakin Korhosen työn tuloksia.

Lapin verbien nominaalimuotoja käsittelevän osan alussa kysytään, tuleeko nominaalimuotoja itse asiassa käsitellä konjugaation yhteydessä. Monissa oppija sanakirjoissahan katsotaan, että nominaalimuodot kuuluvat deklinaatioon. Korhonen osoittaa vakuuttavasti, että lapin nominaalimuodot ovat osa konjugaatiota. Perusteluna hän esittää ensiksikin, että nominaalimuodot liitetään tavallisesti verbiparadigmoihin. Toiseksi nominaalimuodot ovat usein osa liittotempuksista, joiden ensimmäisenä osana on apuverbi. Kolmanneksi eräillä nominaalimuodoilla on morfeemeja, jotka ovat tunnusomaisia finiittisille verbimuodoille. Hiukan yllättävää on, että

ainakin tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi näinkin keskeinen morfologian kysymys jääneen tähän saakka ilman lähempää selvittelyä esim. jossakin erityis-tutkimuksessa. Korhosen esittämä dokumentaatio perustuu kauttaaltaan yleisteoksiin tai peräti kielitieteellisiin sanakirjoihin.

Tästä lähtökohdasta tekijä tarkastelee nominaalimuotojen määrittelyn kriteerejä, joita on viisi: morfologinen, funktionaalinen, syntaktinen, semanttinen sekä generatiivinen kriteeri. Näistä tärkeimmät ovat kolme viimeistä. Korhonen huomauttaa, että mikään kriteereistä ei yksin riitä, vaan on käytettävä samanaikaisesti useamman kriteerin paralleelista todistusvoimaa, jotta pystyttäisiin erottamaan nominaalimuodot esim. johdoksista.

Tämän yleiskielitieteelliseltä kannalta erityisen kiinnostavan ja antoisan jakson jälkeen Korhonen siirtyy tarkastelemaan, miten lapin kielen kieliopit eri aikoina ovat esittäneet nominaalimuodot. Vanhin materiaali on peräisin Petrus Fjellströmin kieliopista vuodelta 1738 ja uusin tekijän yhdessä Jouni Mosnikoffin ja Pekka Sammallahden kanssa laatimasta Koltansaamen oppaasta. Esityksestä käyvät selvästi ilmi ne rajankäynnin vaikeudet, joiden vuoksi eri kieliopinkirjoittajat ovat päätyneet hyvin erilaisiin ratkaisuihin siinä, mitä muotoja on laskettava verbin nominaalimuotoihin. Tässä yhteydessä tulee ilmi myös se käsitteiden viidakko, joka eri kieliopeissa vallitsee. Samaa mieltä tutkijat ovat sentään ainakin seuraavien muotojen kuulumisesta tähän ryhmään: infinitiivi, toinen gerundi ja partisiipin perfekti.

Johdannon kolmannessa kohdassa Korhonen selvittelee eri murteista poimitun aineiston perusteella kriteeriensä paikansapitävyyttä. Hän tulee siihen tulokseen, että nominaalimuotoihin on luettava infinitiivi, murteittain ensimmäinen gerundi, toinen gerundi, osittain aktiivimuoto, partisiipin perfekti, supiini, osittain kieltoverbin supiini, murteittain verbaaliadverbi sekä kieltoverbalot. Esi-

tyksen lopussa on kaavio siitä, miten tarkasteltavat muodot täyttävät syntaktiset, funktionaaliset ja morfologiset kriteerit. Tästä kaaviosta käy myös ilmi, mitkä muodot ovat »nominaalisempia» kuin muut.

Tämän osuuden jälkeen seuraa varsinainen materiaali ja sen analyysi. Luonteenomaisella perusteellisuudellaan Korhonen esittää kunkin muodon foneettiset variantit lapin eri murteissa, osoittaa mahdollisia yhtymäkohtia muihin uralaisiin kieliin sekä pohtii yleensäkin perusteellisesti aiheen kannalta relevanttia yleisuralilaista problematiikkaa. Myös typologiset näkökohdat on otettu varteen.

Esiteltävän teoksen ekspositio poikkeaa sikäli ensimmäisestä osasta, että aineisto on tällä kertaa jaettu muotoryhmiin. Edellisessä osassahan koko aineisto oli koottu omaksi osastokseen. Nyt käytetty jako ehkä soveltuukin paremmin tähän toiseen osaan. Muutamista muotoryhmistä lukija jää kuitenkin kaipaamaan täydellisempää eri vartalotyyppien käyttäytymiserojen demonstrointia.

Yksityiskohtaisesti Korhonen esittelee seuraavat ryhmät: kieltovartalot, partiisiipin perfektin, aktio, toinen gerundi, infinitiivi, ensimmäinen gerundi, partisii-pin preesens, abessiivi, verbaaliadverbi ja supiini. Itse tarkastelusta ja tutkimustavasta on syytä todeta vain, että materiaalin havainnollinen esittely ja selväpiirteinen historiallinen analyysi tekevät teoksesta verrattoman käsikirjan sekä aloittelevalle että myös pitemmälle ehtineelle lappologille. Aineisto on toki suurimmaksi osaksi jo ennestään tunnettua, osittain myös siihen liittyvät historialliset näkökohdat, mutta nyt ne ovat kätevästi ja luotettavasti löydettävissä samojen kansien välistä.

Kirjan liitteenä on syntaktisen kyselyn tulokset. Tarkoituksena oli ollut kirjallisesti tiedustella 50 lappalaiselta eräitä rajatapauksia. Tulos oli heikko, sillä kyselyyn vastasi vain kymmenen. Toisaalta on itse asiassa ihme, että edes 20 % vastasi, sillä koulutuksen puutteen takia

lappalaisten oman kielensä luku- ja kirjoitustaito on perin sattumanvaraista. Lisäksi on huomattava, että kyselylomakkeessa on muutama lausepari, esim. *dáid ságáid die'te olmuš* ja *dái ságái die'te olmu!* 'niitä uutisia tietävä ihminen' (s. 216), jotka Utsjoen puhemielessä ovat äänteellisesti identtiset. Näiden lauseiden erottaminen toisistaan vaatii siten huomattavasti enemmän kieliopin tietoja kuin voidaan olettaa utsjokelaisella talollisella olevan. Koko kysely olisi tietenkin ollut paras tehdä suullisesti ja myös Norjan, Ruotsin ja Neuvostoliiton lappalaisten keskuudessa. Näin saatujen tietojen vertailu olisi ollut mielenkiintoinen tehtävä. Yleensäkin Korhonen ei paljon ole pohjittanut suomen, skandinaavisten kielten tai venäjän vaikutusta nominaalimuotojen käyttöön.

Yhdestä pienestä kauneusvirheestä lienee lopuksi syytä huomauttaa. Tekijän tapaa osoittaa lähteensä on pidettävä epäkäytännöllisenä ja jokseenkin vanhentuneena. Hän käyttää tekstissä yleensä tekijän nimeä ynnä joko sarjajulkaisun lyhennettä tai teoksen tai kirjoituksen nimestä muodostettua kirjainjonoa. Joidenkin teosten nimet esiintyvät kuitenkin aina kokonaisina (esim. Bartsenin väitöskirja). Jos lähteenä on käytetty sanakirjaa, on sivun lisäksi osoitettu, onko kyseisen sana a- vai b-palstassa! Eikö riittäisi pelkkä sanakirjaan viittaaminen (esim. Nielsenin tapauksessa) ilman sivunumeroa, kun kerran sanat ovat määräjärjestyksessä?

Korhosen tutkimus osoittaa alan erinomaista hallintaa ja on oivallinen lisä suomalaisen lapin kielen historiaa käsittelevään kirjallisuuteen, jossa uutuuksia tuntuu ilmestyvän yhä harvemmin. Toisaalta ei voi liikaa korostaa sitä seikkaa, että nimenomaan nykykieltä täytyisi nyt tutkia ja ennen kaikkea kerätä mahdollisimman paljon, ennen kuin lapin yleis-kieli tai vieraat kielet pääsevät lopullisesti voitolle.